Examen HAVO

2023

tijdvak 1
vrijdag 12 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 37 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 59 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.
Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Tekst 1 Altijd een oogje in het zeil

De auteur van een tekst kan op verschillende manieren de belangstelling van de lezer wekken of het onderwerp introduceren, zoals:

1 de aanleiding schetsen
2 de centrale vraagstelling formuleren
3 een afweging maken
4 een persoonlijke ervaring vertellen
5 het belang voor de lezer benadrukken
6 het centrale standpunt benoemen

In alinea 1 tot en met 4 van tekst 1 zijn drie van deze manieren te herkennen.

2p **1** Noteer de nummers van die drie manieren.

"Het recht om te verdwalen leerde mij juist om de weg terug te vinden" (regels 47-49)

1p **2** Waar leidt 'verdwalen' uiteindelijk toe volgens zowel Gabriels (alinea 7) als de auteur van tekst 1 (alinea 12-13)?

"'Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarren met zorg', zegt techniekfilosoof Katleen Gabriels." (regels 67-70)

1p **3** Wat heeft die controle tot gevolg, volgens tekst 1?
Doordat kinderen constant in de gaten gehouden worden,

A hebben ze geen ruimte meer om fouten te maken.
B leren ze niet meer om zelf oplossingen te bedenken en zelf keuzes te maken.
C vertrouwen ze erop dat bij problemen alles vanzelf goed zal komen.
D weten ze niet hoe het is om ongemerkt onvoldoendes te halen of te spijbelen.

"'Door al deze nieuwe technologieën dreigen we controle te verwarren met zorg', zegt techniekfilosoof Katleen Gabriels." (regels 67-70)

1p **4** Citeer de woordgroep waarmee zorg ook wordt aangeduid in tekst 1.

Uit alinea 9 en 10 wordt duidelijk welk gevolg constante surveillance heeft voor de morele ontwikkeling van kinderen.

1p **5** Welk gevolg is dat?

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

In alinea 14 wordt een aantal opmerkingen gemaakt over het feit dat studenten vaker thuis blijven wonen.

1p **6** Welk bezwaar zou een kritische lezer tegen die opmerkingen in alinea 14 kunnen inbrengen?

A Er wordt een verband gesuggereerd tussen vaker thuis blijven wonen en digitale controle dat niet feitelijk wordt aangetoond.

B Studenten zouden vaker thuis blijven wonen door economische oorzaken, maar het is niet duidelijk hoe belangrijk die oorzaken zijn.

C Vaker thuis blijven wonen zou komen doordat de digitale leiband te strak staat afgesteld, maar dat is een verkeerde vergelijking.

In alinea 7 tot en met 15 worden verschillende bezwaren tegen continue digitale controle genoemd.

4p **7** Noem vier van die bezwaren.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In regels 174-176 heeft Katleen Gabriels het over “verkeerde aannames over wat het betekent om een goede ouder te zijn”.
Een van die verkeerde aannames is af te leiden uit alinea 15.

1p **8** Welke verkeerde aanname is dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 16 en 17 wordt gesteld dat het negatieve effect van digitale controle op de ontwikkeling van kinderen wel meevalt.

2p **9** Geef in eigen woorden weer welke twee verschillende relativeringen voor dit negatieve effect worden gegeven.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 4 worden drie vragen gesteld.

1p **10** Welke omschrijving vat het best samen welk antwoord tekst 1 geeft op die vragen?

A Het is goed dat digitale technologieën beschikbaar zijn om zelfstandigheid bij kinderen aan te leren. Het risico bestaat wel dat die technologieën misbruikt worden bij de opvoeding, maar de opvoeding wordt uiteindelijk beter.

B Het is onverstandig dat digitale technologieën worden ingezet om kinderen in de gaten te houden. Opvoeden is namelijk bedoeld om kinderen zelfstandigheid aan te leren. In die zin is de opvoeding slechter geworden.

C Nieuwe digitale technologieën maken het mogelijk om kinderen beter in de gaten te houden. Tegelijkertijd belemmeren ze echter de groei naar zelfstandigheid. De opvoeding wordt daarmee niet echt beter.

D Op de langere termijn zal blijken dat kinderen gebaat zijn bij sturing en controle. Nieuwe digitale technologieën bieden daartoe mogelijkheden. Hoewel er ook kanttekeningen te maken zijn, wordt de opvoeding beter.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Tekst 2 Vereng internationalisering niet tot verengelsing

In de eerste twee alinea's van tekst 2 neemt de auteur twee standpunten in over internationalisering.

2p **11** Welke twee standpunten zijn dat?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Internationalisering is in drie opzichten breder en belangrijker." (regels 21-22)

3p **12** Noteer onder elkaar in welke drie opzichten internationalisering volgens tekst 2 breder is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

"Het is geen doel op zich, maar juist een middel om hogere doelen te verwezenlijken." (regels 75-78)
In alinea 6 worden verschillende hogere doelen genoemd die met internationalisering als middel kunnen worden bereikt. Die doelen hebben elk betrekking op een bepaalde sector in de samenleving.

2p **13** Welk hoger doel kan in welke sector worden bereikt? Noteer de sector en geef voor elke sector een hoger doel uit de tekst.
Neem de nummers uit de tabel over en zet daarachter steeds je antwoord.

sector	**hoger doel**
1a)	1b)
2a)	2b)

"veel andere Europese landen doen dat beter" (regels 133-135)

1p **14** Wat doen veel andere Europese landen beter?
Veel andere Europese landen

A besteden meer aandacht aan kansengelijkheid voor studenten van laagopgeleide ouders.
B bieden studenten van laagopgeleide ouders meer kans op internationale ervaring.
C hebben een betere balans tussen binnenkomende internationale studenten en uitgaande studenten uit eigen land.
D hebben verhoudingsgewijs meer studenten die een volledige opleiding over de grens volgen.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

“Natuurlijk kunnen we niet de ogen sluiten voor de vraagstukken die de komst van internationale studenten naar Nederland met zich meebrengt.” (regels 99-103)
Hieronder staan zes voorstellen die mogelijk een oplossing vormen voor een aantal van deze vraagstukken.

1 De integratie van buitenlandse studenten moet bevorderd worden zodat talent voor onze samenleving behouden kan blijven.
2 Er moeten meer internationale studenten voor technische vakken komen.
3 Gemeenten en de Rijksoverheid moeten samen zorgen voor voldoende woonruimte voor studenten.
4 Het aantal Nederlandse studenten dat hun volledige opleiding in het buitenland volgt, moet omhoog, zodat de kosten evenwichtiger worden verdeeld.
5 Het Engelstalig aanbod van onderwijs moet verder uitgebreid worden.
6 Talentvolle studenten moeten meer gestimuleerd worden internationale ervaring op te doen.

2p **15** Welke drie van deze voorstellen worden in tekst 2 genoemd?
Noteer de nummers van je antwoord.

2p **16** Welke uitspraak geeft de hoofdgedachte van tekst 2 het best weer?

A Als we verstandig omgaan met internationalisering in het onderwijs, levert dat uiteindelijk veel economische voordelen op.
B Hoewel internationalisering in het onderwijs niet alleen maar positieve kanten heeft, is ze zo waardevol dat we die internationalisering moeten stimuleren.
C Internationalisering in het onderwijs is veel breder dan alleen maar onderwijs in het Engels.
D Internationalisering is geen gevaar voor het Nederlandse onderwijs, maar we moeten de situatie wel in de gaten houden.

Tekst 3 Stop met lokken buitenlandse studenten

1p **17** Welk probleem wordt geschetst in alinea 1 en verder uitgewerkt in de rest van de tekst?
Het is niet goed voor Nederland

A dat bestuurders van universiteiten en hogescholen de instroom van buitenlandse studenten terugdringen.
B dat de minister van Onderwijs meegaat in de huidige trend om buitenlandse studenten voor te trekken.
C dat er in de Internationaliseringsagenda gepleit wordt voor het beperken van de instroom van buitenlandse studenten.
D dat er steeds meer buitenlandse studenten aan Nederlandse universiteiten en hogescholen komen studeren.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Al uit de eerste zin van tekst 3 blijkt door de toon weinig geloof in de goede bedoelingen van de universitaire bestuurders.
Hieronder staan zes citaten uit tekst 3.

1 “mikken ze doodleuk op het 'doortrekken (van de) huidige trends'” (regels 8-9)
2 “kunnen universiteiten en hogescholen hun inkomsten alleen aanvullen door buitenlandse studenten aan te trekken” (regels 26-29)
3 “Want heb je eenmaal een onderwijsapparaat beschikbaar, dan kan een extra student meestal gewoon aanschuiven in de collegebanken” (regels 100-104)
4 “De overige buitenlandse studenten mogen rustig blijven komen” (regels 155-156)
5 “Want dat is een ander probleem” (regels 166-167)
6 “Ben benieuwd of bij mijn voorstel de universitaire bestuurders nog steeds de zegeningen van internationalisering blijven prediken.” (regels 178-181)

1p **18** Noteer de nummers van de twee citaten waaruit door de toon weinig geloof blijkt in de goede bedoelingen van de universitaire bestuurders.

“Volgens hun recente Internationaliseringsagenda mikken ze doodleuk op het 'doortrekken (van de) huidige trends'.” (regels 6-9)
Uit alinea 2 en 3 kan worden afgeleid wat met de “huidige trends” wordt bedoeld.

2p **19** Om welke twee trends gaat het?

Tekst 3 kan na de inleiding worden onderverdeeld in vier opeenvolgende delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
Deel 1: Oorzaken en gevolgen van de internationalisering
Deel 2: Kritiek op het financieringsstelsel hoger onderwijs
Deel 3: Een alternatief voor de bekostiging
Deel 4: Een nieuw probleem

1p **20** Bij welke alinea begint deel 1?

1p **21** Bij welke alinea begint deel 2?

In alinea 3 tot en met 5 komen vier groepen aan bod die elk een bepaald nadeel ondervinden van de toenemende stroom buitenlandse studenten. Deze informatie over de groepen kan worden weergegeven in de onderstaande tabel.

3p **22** Benoem steeds de groep en het bijbehorende nadeel. Neem de nummers uit de tabel over en zet daarachter je antwoord. Eén groep is al gegeven.

groep	**nadeel**
1a)	1b)
2a) studenten	2b)
3a)	3b)
4a)	4b)

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

“Het kan geen toeval zijn dat de uitgaven voor huurtoeslag flink zijn gestegen sinds 2013, toen de instroom van buitenlandse studenten sterk ging groeien.” (regels 79-83)
Een kritische lezer zou kunnen wijzen op het gebruik van een drogreden in bovenstaand citaat.

1p **23** Welke drogreden is dat?
een
A cirkelredenering
B onjuist beroep op autoriteit
C onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema
D overhaaste generalisatie
E verkeerde vergelijking

In alinea 8 noemt de auteur twee positieve effecten die een degressief bekostigingssysteem zal hebben voor het hoger onderwijs.

2p **24** Welke twee positieve effecten zijn dat?

In alinea 8 tot en met 11 doet de auteur enkele voorstellen om de problemen op het gebied van internationalisering op te lossen.

1p **25** Van welk argumentatieschema wordt vooral gebruikgemaakt om deze voorstellen te verdedigen?
een argumentatieschema op basis van
A autoriteit
B oorzaak en gevolg
C vergelijking
D voorbeelden

In alinea 11 wordt een probleem geschetst waarvoor in alinea 10 een oplossing wordt voorgesteld.

1p **26** Wat is dat probleem?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

2p **27** Welke tweeledige oplossing wordt voorgesteld?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

tekstfragment 1

> Voor instellingen draagt internationalisering in de kern bij aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek. Het maakt een betere aansluiting op de internationale omgeving mogelijk, bijvoorbeeld in het beroepsonderwijs in de groene sector, in de kunsten en in de toerismebranche. Dit versterkt het onderwijs.
>
> *naar: Kamerbrief over internationalisering mbo en ho*
> *in: www.rijksoverheid.nl, 4 juni 2018*

"Voor instellingen draagt internationalisering in de kern bij aan de kwaliteit van onderwijs en onderzoek." (tekstfragment 1)

1p **28** Citeer uit tekst 3 het zinsgedeelte dat het tegenovergestelde beweert.

Overkoepelende vragen bij tekst 2 (Vereng internationalisering niet tot verengelsing) en tekst 3 (Stop met lokken buitenlandse studenten)

In zowel tekst 2 als tekst 3 komen negatieve gevolgen van internationalisering aan bod.

2p **29** Noem de twee negatieve gevolgen van internationalisering die in beide teksten aan bod komen.

"Ben benieuwd of bij mijn voorstel de universitaire bestuurders nog steeds de zegeningen van internationalisering blijven prediken." (tekst 3, regels 178-181)

1p **30** Zou bij dit voorstel uit tekst 3, een degressief bekostigingssysteem, de auteur van tekst 2 nog steeds voor internationalisering pleiten en waarom?

A Ja, want de financiële kosten voor internationalisering vallen in het niet bij de economische voordelen die internationalisering oplevert.
B Ja, want internationalisering is meer dan alleen maar de komst van buitenlandse studenten naar Nederland.
C Nee, want de basis voor uitwisseling van economische, culturele en diplomatieke contacten wordt dan te smal.
D Nee, want er is dan geen sprake van een financiële balans tussen inkomende buitenlandse en uitgaande Nederlandse studenten.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

tekstfragment 2

In plaats van de negatieve aspecten van internationalisering te benadrukken, zou de discussie zich juist moeten richten op de vraag hoe de aanwezigheid van buitenlandse studenten tot een groter succes kan worden gemaakt. Al die internationale studenten nemen namelijk een schat aan kennis en ervaringen mee uit hun thuisland, maar een open en vriendelijk klimaat is noodzakelijk om hun aanwezigheid tot een wederzijds succes te maken.

naar: Roland Bertens & Anastasia Kurysheva
in: Trouw, 2 oktober 2018

1p **31** Geef aan of de visie van tekstfragment 2 het best past bij tekst 2 of bij tekst 3 en leg uit waarom.
Vul de onderstaande zin aan tot een correcte en volledige zin en gebruik voor je aanvulling niet meer dan 30 woorden.

De visie van tekstfragment 2 past het best bij tekst … omdat ….

Tekst 4 Waarom moet lezen per se leuk zijn?

In alinea 1 en 2 is sprake van een probleem met twee verschillende oorzaken en van een beoogde oplossing voor het probleem.

4p **32** Wat is dat probleem, wat zijn de oorzaken en wat is de oplossing?
Neem het volgende rijtje over en zet de antwoorden erachter.
probleem:
oorzaak 1:
oorzaak 2:
oplossing:

In alinea 3 wordt het belang van leesplezier en van een bevlogen docent besproken.

1p **33** Welk verband heeft alinea 4 met alinea 3?
Alinea 4

A geeft een tegenvoorbeeld van het belang dat leesplezier heeft voor leerlingen.
B laat zien dat naast leesplezier kortere teksten belangrijk zijn om leerlingen aan het lezen voor de lijst te krijgen.
C noemt een andere voorstander van het idee dat leesplezier erg belangrijk is om leerlingen als lezers te behouden.
D weerspreekt het belang dat leesplezier heeft bij het geven van literatuuronderwijs aan leerlingen.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Tekstfragment 3 komt uit een reactie op tekst 4.

tekstfragment 3

(1) Dat leesvaardigheid een voorwaarde is voor leesplezier, zoals onlangs door een filosoof gesteld werd, is evident. Maar de veronderstelling dat leesvaardigheid vanzelf tot leesplezier zal leiden wordt gelogenstraft door jarenlang internationaal onderzoek door de OESO en de International Association for the Evaluation of Educational Achievement. Daaruit blijkt dat Nederlandse leerlingen in vergelijking met andere landen prima scoren op leesvaardigheid, maar dat zij extreem laag scoren op leesplezier.
(2) De roep van de Raad voor Cultuur om meer aandacht voor leesplezier is dan ook geheel terecht en moet zeer serieus genomen worden, omdat alleen mensen die met plezier lezen ook in hun vrije tijd een boek pakken, ook nadat ze de school hebben verlaten. En door te blijven lezen, onderhouden ze hun leesvaardigheid. De waarde van lezen, zowel voor de taalontwikkeling als voor de persoonlijke ontwikkeling van mensen, is door talloze studies aangetoond.

naar: Kees Broekhof
in: de Volkskrant, 30 april 2018

De titel van tekst 4 is ‘Waarom moet lezen per se leuk zijn?’
Tekstfragment 3 geeft als antwoord op deze vraag een oorzaak-gevolgketen.

3p **34** Geef deze keten weer.
Neem daartoe de volgende woorden over en vul ze zo aan dat er volledige zinnen ontstaan.
Alleen …
Daardoor …
en dat …

“Schrijver Christiaan Weijts had de leeslijst gezien van een gymnasiumleerling. ‘Ik schrok me kapot.” (regels 37-40)

1p **35** Leg uit wat maakte dat Weijts zich kapotschrok van de leeslijst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

“Het is niet de schuld van Vondel, Hooft en Bilderdijk dat jongeren geen lange teksten meer verwerken.” (regels 78-81)

1p **36** Hoe komt het volgens de auteur van tekst 4 **wel** dat jongeren geen lange teksten meer verwerken?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Maar waarom moet literatuuronderwijs lezen leuker maken?” (regels 53-55)
In alinea 5 en 6 wordt, als reactie op deze vraag, gebruikgemaakt van een argumentatieschema.

1p **37** Welk argumentatieschema komt het duidelijkst naar voren in alinea 5 en 6 samen?
een argumentatieschema op basis van

A kenmerk of eigenschap
B oorzaak en gevolg
C vergelijking
D voor- en nadelen

Bronvermelding
Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.